

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Σκοπός και διάρθρωση

γράφουν οι ΗΡΩ ΜΑΝΔΗΛΑΡΑ* και ΣΠΥΡΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΣ**

Στο διακηρυκτικού χαρακτήρα κείμενο που ακολουθεί εκτίθεται με έναν συνοπτικό τρόπο η απόφαση της Συντακτικής Επιτροπής να θέσει εκ νέου τους στόχους και να αναδιρθώσει στη βάση αυτών τη δομή της ενότητας «Πολιτισμός-Τέχνη» του περιοδικού *Τετράδια Μαρξισμού*.

Ι. «— [...] Κάποιος ανάφερε, δεν ξέρω πώς, τον Μπαλζάκ και βρέθηκα να σας λέω για τη ζωή του, τα προβλήματά του, τις αντιθέσεις της ιδεολογίας του με την εικόνα της κοινωνίας που βγαίνει στο έργο του. Κι ο Γαρέλας, που, αν κι εργάτης, είχε διαβάσει τον *Μπαρμπα-Γκοριό* και την *Ευγενία Γκραντέ*, μου παρατήρησε πως αυτός ο συγγραφέας, ό,τι και να λέγαμε, ήταν αστός, αφού κοντέσες και μπανκέρηδες έβαζε στα βιβλία του. Το θέμα σήκωνε ανάπτυξη για να φανεί στο τέλος πώς πρέπει να διαβάζουμε και ν' αξιοποιούμε τη σοβαρή λογοτεχνία. Αλλά εσύ μου αφαιρέσες το λόγο και, βλοσυρός, αποπήρες το Γαρέλα. “Τι λες, μωρέ Βασίλη. Ξέρεις τι θα πει Μπαλζάκ; Ο Μπαλζάκ είναι μεγάλη υπόθεση. Είναι από τα φωτεινά εκείνα πνεύματα που

γονιμοποιούμε με το πολιτικό μας κριτήριο...”, και τα λοιπά.

— Δεν σε καταλαβαίνω. Πειράχτηκες γιατί κατσάδιασα το Βασίλη που έλεγε αρλούμπες;

— Έλεγε αυτό που είχε καταλάβει ο άνθρωπος. Ενώ εσύ, όπως φάνηκε στη συζήτηση, δεν είχες διαβάσει τίποτα του Μπαλζάκ».¹

Ο διάλογος, που παρατίθεται από το μυθιστόρημα *Η Λέσχη* του Στρατή Τσίρκα, συμπυκνώνει με συμβολικό και γλαφυρό τρόπο τους προβληματισμούς που εκτέθηκαν και αναπτύχθηκαν στους κόλπους της Συντακτικής Επιτροπής, σχετικά με την σκοποθεσία και την διάρθρωση της ύλης στην ενότητα «Τέχνη και Πολιτισμός» του ανά χειράς περιοδικού. Μέσω μιας πλούσιας και εξαιρετικά παραγωγικής συζήτησης, βασισμένης στην αποκτηθείσα εμπειρία, αναδείχθηκε η

* Διδάσκουσα ΑΣΚΤ

** Υπ. διδάκτωρ Παντείου
Πανεπιστημίου, συνθέτης

1. Τσίρκας Σ., *Η Λέσχη*, Κέδρος, Αθήνα 2007, σ.179.

αναγκαιότητα οριοθέτησης του περιοδικού τόσο από την απλοϊκή, επιφανειακή αντιμετώπιση των ζητημάτων του πολιτισμού, όπως αυτή εκφράζεται στο παραπάνω λογοτεχνικό απόσπασμα από τη στάση του Γαρέλα, όσο και από την αντίστοιχη του κομματικού καθοδηγητή, ο οποίος, χωρίς βαθύτερη γνώση των εν λόγω θεμάτων και ελλείπει επιχειρημάτων, αναπαράγει μηχανιστικά κομματικές θέσεις ή, για να το θέσουμε ευθέως, τσιτάτα. Με άλλα λόγια, κατά την εκτίμησή μας, η συχνά ελλιπής και ασυνεχής παρέμβαση εκ μέρους και επαναστατικής αλλά και της ευρύτερης Αριστεράς στα θέματα του πολιτισμού έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση και την εκφορά τέτοιου είδους απολυτοποιημένων και ακατέργαστων κρίσεων. Παρέμβαση, η οποία στη χώρα μας, από την περίοδο του Μεσοπολέμου ως την κατάρρευση του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού, δεν υπήρξε μόνο αποσπασματική αλλά και, ως έναν βαθμό, στρεβλή, αφού απαγορευόταν άμεσα και εξολοκλήρου από κομματικές θέσεις και αντιπαράθεσεις· διενεργήθηκε δηλαδή χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η σχετική αυτονομία του πεδίου του πολιτισμού. Είναι χαρακτηριστική η ταύτιση που επιχειρήθηκε μεταξύ πολιτικών κομμάτων και καλλιτεχνικών ρευμάτων (π.χ. η προσήλωση του ΚΚΕ στον σοσιαλιστικό ρεαλισμό, του ΚΚΕ εσωτ. στον κριτικό ρεαλισμό ή της τροτσκιστικής Αριστεράς στον σουρεαλισμό), όπως και ο άκαμπτος, αδιάλλακτος και ατελέσφορος τρόπος, με τον οποίο τα αριστερά πολιτικά κόμματα ή οργανώσεις αντιπαρέβαλλαν αυτά τα καλλιτεχνικά ρεύματα, καθώς και η ψυχροπολεμική διάθεση και τοποθέτησή τους έναντι των σύγχρονων επιτευγμάτων του αστικού πολιτισμού. Ωστόσο, την περίοδο αυτή, υπήρξαν κάποιες, σχετικά περιορισμένες, αλλά αξιοσημείωτες προσπάθειες συλλογικής παρέμβασης στα εν λόγω ζητήματα, προσπάθειες που εκφράστηκαν και αποτυπώθηκαν κυρίως στις σελίδες περιοδικών όπως οι *Νέοι Πρωτοπόροι*, η *Επιθεώρηση Τέχνης* ή η *Κριτική* κ.ά. Από την άλλη, την περίοδο που ακολούθησε την κατάρρευση

του υπαρκτού σοσιαλισμού, οι σχετικές με τα ζητήματα του πολιτισμού επεξεργασίες της Αριστεράς όχι μόνο συρρικνώθηκαν αλλά και ηγεμονεύθηκαν από μεταμοντέρνες θεωρήσεις και προσεγγίσεις. Ως εκ τούτου, η πληθώρα, το βάθος νοήματος, η διορατικότητα και το μεγάλο αρκετές φορές των μαρξικών και μαρξιστικών αισθητικών αναλύσεων και μελετών του πολιτισμού, πολλές εκ των οποίων είχαν εκπονηθεί στη φυλακή ή στην εξορία, είτε διαστρεβλώθηκαν από την αστική ιδεολογία είτε εμφανίστηκαν διαθλασμένες από τις ενδοαριστερές πολιτικές σκοπιμότητες και συγκρούσεις ή, στην καλύτερη των περιπτώσεων, καλλιεργήθηκαν και αναπτύχθηκαν κλεισμένες στον κατά Λούκατς *γυάλινο πύργο* κάποιων καλλιτεχνών και διανοουμένων.

II. Από κάθε άποψη, το ερώτημα που θέτει ο λογοτεχνικός ήρωας του Τσίρκα σχετικά με τον τρόπο που καλούμαστε να οικειοποιηθούμε και να αξιοποιήσουμε τη μεγάλη τέχνη, την πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας αλλά και τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουμε και αναλύουμε τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία και πολιτισμό, παραμένει επίκαιρο και ζωτικής σημασίας αν θέλουμε «να μην αγόμαστε και φερόμαστε, να μην εκτελούμε το πολιτιστικό σχέδιο των άλλων».²

Προκειμένου, λοιπόν, οι σελίδες των *Τετραδίων Μαρξισμού* να φιλοξενήσουν μια ερευνητικά στοχευμένη θεωρητική παραγωγή, βασισμένη στη μεθοδολογία που εισηγήθηκε ο Μαρξ και οι επίγονοί του, εκτιμήθηκε σκόπιμη μια σαφής στοιχειοθεσία εκ μέρους του περιοδικού εκείνων των ζητημάτων που κρίνονται αναγκαία και γόνιμα προς διερεύνηση. Σε αυτό το πλαίσιο, εντοπίστηκαν και αναδείχθηκαν κάποιοι κρίσιμοι θεματικοί άξονες, στη βάση των οποίων, κατά την άποψή μας, δύναται να επιτευχθεί τόσο η κατανόηση των μαρξικών και μαρξιστικών κειμένων περί του πολιτισμού και της τέχνης όσο και η κριτική αφομοίωση των παρελθόντων πολιτιστικών επιτευγ-

2. Από το editorial των *Τετραδίων Μαρξισμού*, ΚΩΜ, Αθήνα τεύχ.7, καλοκαίρι 2018, σ.12.

μάτων. Άλλωστε, μόνο μέσω αυτής της διαδικασίας καθίσταται εφικτή η κριτική αποτίμηση και αξιολόγηση του σύγχρονου αστικού πολιτισμού αλλά και η ενδυνάμωση, η εκλέπτυνση, η κοινωνική συνειδητοποίηση και ευαισθητοποίηση της καλλιτεχνικής δημιουργίας στο παρόν, υπό το πρίσμα και με τη βλέψη μιας ολόπλευρης καλλιέργειας του ανθρώπου.

Έτσι, αξιοποιώντας τον πλούτο των μαρξιστικών αναλύσεων και έχοντας την πρόθεση να συμβάλλουμε δημιουργικά και σε μακρά διάρκεια στην κριτική αφομοίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς – και ει δυνατόν στη διαλεκτική της υπέρβαση – κρίναμε απαραίτητο η ενότητα «Τέχνη και Πολιτισμός» να περιστρέφεται στο εξής και κυρίως γύρω από τους ακόλουθους θεματικούς άξονες:

α. Η τέχνη ως μορφή κοινωνικής συνείδησης ή, αλλιώς, ως μορφή γνώσης της πραγματικότητας, δηλαδή, η τέχνη ως μια δραστηριότητα που, παράλληλα με την επιστήμη και τη φιλοσοφία αλλά και ταυτόχρονα υποκειμένη στους δικούς της ιδιαίτερους νόμους, αποσκοπεί στη σύλληψη των ουσιαστών καθορισμών της αντικειμενικής πραγματικότητας.

β. Η τέχνη ως μέσο καλλιέργειας των ανθρώπινων αισθήσεων. Με άλλα λόγια, η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο η τέχνη, εκπορευόμενη και απευθυνόμενη όχι μόνο στη συνείδηση αλλά και στις αντιληπτικές αισθήσεις του ανθρώπου, συνιστώντας δηλαδή τη σημαντικότερη και επαρκέστερη μορφή που λαμβάνει η αισθητική σχέση του ανθρώπου με την πραγματικότητα, καλλιέργει και διευρύνει τις ανθρώπινες αισθήσεις.

γ. Η τέχνη ως κοινωνική δραστηριότητα, τα προϊόντα της οποίας διαπαιδαγωγούν ηθικά τον άνθρωπο.

δ. Η τέχνη ως εργασία (λόγου χάριν, ποια η σχέση της τέχνης με τον καταμερισμό της εργασίας, την εξειδίκευση, τις τεχνολογικές ανακαλύψεις κ.ά.), αλλά και το έργο τέχνης ως εμπόρευμα.

ε. Η τέχνη ως ένα ιδιαίτερο προϊόν της ταξική πάλης, ως ένα προϊόν που συνδέεται μέσω πολλαπλών και πολυδαίδαλων διαμεσολαβήσεων με τους κοινωνικούς αγώνες της κάθε ιστορικής εποχής.

στ. Η διαμόρφωση της σχέσης αλληλεξάρτησης περιεχομένου-μορφής στο πλαίσιο του καλλιτεχνικού έργου και

ζ. το έργο τέχνης ως πεδίο στο οποίο συνυφαίνονται και αλληλοκαθορίζονται το λαϊκό με το λόγιο στοιχείο.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι μέσω αυτών των θεματικών πεδίων επιδιώκεται:

α. Η κατανόηση της κοινωνικής λειτουργίας της τέχνης αλλά και του τρόπου με τον οποίο αυτή η λειτουργία αλλοτριώνεται από τη λογική του εμπορεύματος και τους μηχανισμούς της αγοράς.

β. η οικειοποίηση θεμελιωδών κατηγοριών της μαρξικής και μαρξιστικής αισθητικής όπως ο ανθρωπομορφοποιητικός και ανθρωποκεντρικός ρόλος της τέχνης, η ιδιαιτερότητα του τυπικού, ο θρίαμβος του ρεαλισμού κ.ά. και

γ. Η ανάδειξη των ιδιαίτερων εκείνων στοιχείων που καθορίζουν και συγκροτούν τις σχετικά αυτόνομες σφαίρες του αισθητικού και του πολιτισμού, η ανάδειξη δηλαδή των ειδικών εκείνων νόμων και αρχών που χαρακτηρίζουν αυτά τα πεδία, αλλά και η επισήμανση του τρόπου συνάρθρωσης αυτών των ειδικών νόμων και αρχών με τη συνολική κίνηση της ανθρώπινης ιστορίας.

III. Σε αυτήν τη βάση, θεωρήθηκε σκόπιμο και αναγκαίο η ενότητα «Τέχνη και Πολιτισμός» να αποτελείται από τρεις υπο-ενότητες κειμένων, καθεμία εκ των οποίων θα διασταυρώνεται με τους προαναφερθέντες θεματικούς άξονες:

Υποενότητα 1. Μεταφράσεις σημαντικών μαρξικών και μαρξιστικών άρθρων σχετικών με τα ζητήματα του πολιτισμού και της τέχνης.

Υποενότητα 2. Άρθρα σύγχρονων ιστορικών, κριτικών και μελετητών της τέχνης και του πολιτισμού.

Υποενότητα 3. Σύγχρονα καλλιτεχνικά έργα αλλά και κρίσεις για τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή.

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε την πρόθεσή μας να μετατρέψουμε το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο του περιοδικού *Τετράδια Μαρξισμού* σε χώρο έκθεσης και προβολής σύγχρονων εικαστικών δημιουργημάτων. **T**